

۳

بازنمایی و تحلیل مضمون بیانات آیت الله خامنه‌ای رهبر شهید ایران در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا از ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴

بهنام رشیدی زاده^۱

علی اصغر نصیری^۲

درجه مقاله: علمی-پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۸

^۱. استادیار گروه علوم سیاسی، پژوهشکده مطالعات سیاسی، پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

behnam.rashidizade@gmail.com

^۲. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران. a.nasiri@shahroodut.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بازنمایی و تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا از بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴ انجام شده است. اهمیت این دوره در آن است که خروج یک‌جانبه آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌های بی‌سابقه و جنگ ۱۲ روزه، یکی از پیچیده‌ترین مقاطع روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران را رقم زد. پرسش اصلی این پژوهش آن است که آیت‌الله خامنه‌ای چگونه رفتار و راهبردهای ایالات متحده را معناگذاری و بازنمایی کرده است. روش تحقیق مقاله حاضر تحلیل محتوای کیفی است که با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون، مجموعه کامل بیانات رسمی و عمومی آیت‌الله خامنه‌ای در بازه زمانی مذکور گردآوری، کدگذاری و تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در قالب شش مضمون محوری بازنمایی شده است: ذاتی بودن اختلاف میان جمهوری اسلامی ایران و آمریکا، غیر قابل اعتماد بودن آمریکا، تجربه برجام از جمله مهم‌ترین مضامین محوری می‌باشند که ریشه مشکلات و مسایل جمهوری اسلامی ایران با آمریکا را بازنمایی می‌کند. تقویت توان داخلی، افشای سیاست‌های خصمانه آمریکا و لزوم مقاومت هوشمندانه ملت، ضرورت حفظ وحدت و انسجام ملی، از جمله مهم‌ترین مضامین محوری می‌باشند که تبیین کننده راه حل‌های مواجهه با سیاست خارجی آمریکا است. برونداد نهایی پژوهش آن است که بیانات آیت‌الله خامنه‌ای اگرچه در واکنش به فشارهای آمریکا در این دوره بوده، اما راه حل‌های ارائه شده ایشان به‌مثابه چارچوبی پایدار و معناساز عمل کرده و سیاست خارجی ایران را هدایت، اقتدار ملی را ارتقا و افکار عمومی را در راستای گفتمان مقاومت سازمان‌دهی کرده است.

• واژگان کلیدی

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، سیاست خارجی، ایالات متحده، ترامپ.

مقدمه

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، همواره نقشی تعیین‌کننده در شکل‌دهی به سیاست خارجی، گفتمان ملی و هویت سیاسی جمهوری اسلامی ایران ایفا کرده است. در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴، که با سیاست «فشار حداکثری» دولت ترامپ (از سال ۱۳۹۷) و ادامه آن در دولت بایدن، خروج یک‌جانبه ایالات متحده از توافق هسته‌ای، بازتشدید تحریم‌ها و جنگ تحمیلی ۱۲ روزه خرداد و تیر ۱۴۰۴ و نیز اغتشاشات تروریستی دی ماه ۱۴۰۴ مشخص می‌شود، بیانات آیت‌الله خامنه‌ای اهمیت راهبردی دوچندان یافتند. این بیانات نه تنها بازتاب‌دهنده تحلیل راهبردی و موضع رسمی جمهوری اسلامی در برابر ایالات متحده بوده، بلکه به مثابه ابزاری برای مشروعیت‌بخشی داخلی، بسیج اجتماعی و تثبیت گفتمان مقاومت و هویت ملی عمل کرده است.

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در این دوره ابعاد متعددی دارند: ابعاد اخباری که به توصیف و تحلیل سیاست‌ها و رفتارهای آمریکا می‌پردازد، ابعاد انشایی که شامل توصیه‌ها و دستورهای راهبردی به دستگاه‌ها و جامعه است، ابعاد تعهدی که خطوط مقاومت و راهبردهای اصولی ایران را تثبیت می‌کند و ابعاد اعلامی که مواضع رسمی و پیام‌های نمادین را بازتاب می‌دهد. تحلیل نظام‌مند این کنش‌ها امکان بررسی نحوه بازنمایی ایالات متحده، جهت‌دهی سیاست خارجی ایران و نقش گفتار رهبر در تثبیت و مشروعیت‌بخشی به راهبردهای داخلی و منطقه‌ای را فراهم می‌آورد.

مرور ادبیات نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین عمدتاً رویکردی توصیفی داشته و یا به تحلیل کلی گفتمان رهبری و سیاست خارجی ایران پرداخته‌اند؛ در حالی که مطالعه‌ای متمرکز و نظام‌مند بر «بیانات آیت‌الله خامنه‌ای» و سازوکارهای زبانی-راهبردی به ویژه در دو دوره ریاست جمهوری ترامپ کمتر صورت گرفته است. این خلأ پژوهشی ضرورت انجام یک مطالعه دقیق و علمی را برجسته می‌سازد.

از منظر نظری، پژوهش حاضر می‌تواند الگوهای معناگذاری آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به سیاست‌های ایالات متحده را روشن کند و جایگاه گفتمان رهبری را در تعیین سیاست خارجی و بازتولید هویت سیاسی جمهوری اسلامی به صورت نظام‌مند تحلیل نماید. از منظر کاربردی نیز تحلیل این کنش‌ها می‌تواند به پژوهشگران، تحلیل‌گران سیاست خارجی، دیپلمات‌ها و

طراحان رسانه‌ای کمک کند تا سازوکارهای اثرگذاری گفتاری آیت‌الله خامنه‌ای و پیامدهای راهبردی آن را در برنامه‌ریزی‌های کلان و دیپلماسی عمومی لحاظ کنند.

نوآوری این پژوهش در سه سطح قابل تبیین می‌باشد: نخست، تمرکز بر «بیانات آیت‌الله خامنه‌ای» به‌عنوان داده‌ای اصیل و کمتر تحلیل‌شده در قالب یک چارچوب منسجم تحلیل مضمون، که امکان گذار از توصیف صرف به کشف الگوهای معنایی و راهبردی را فراهم می‌سازد؛ دوم، تمایزگذاری میان دو سطح «بازنمایی سیاست خارجی ایالات متحده» و «تجویز راهبردهای مواجهه» که در قالب شبکه‌ای از مضامین به‌صورت نظام‌مند صورت‌بندی شده است؛ و سوم، تلاش برای پیوند میان تحلیل گفتمانی بیانات رهبری و کارکردهای آن در جهت‌دهی به سیاست خارجی، مشروعیت بخشی داخلی و بازتولید هویت سیاسی جمهوری اسلامی ایران. از این حیث، پژوهش حاضر فراتر از رویکردهای توصیفی رایج، در پی ارائه یک الگوی تحلیلی از سازوکارهای معناگذاری در گفتار رهبری است.

بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش چنین است: بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به‌ویژه در دو دوره ریاست جمهوری ترامپ چگونه سیاست خارجی ایالات متحده را معناگذاری و بازنمایی کرده و این معناگذاری چه کارکردها و پیامدهایی برای جهت‌گیری سیاست خارجی و مشروعیت‌بخشی داخلی و منطقه‌ای ایران داشته است؟ هدف اصلی پژوهش، شناسایی و تحلیل الگوهای بیانات آیت‌الله خامنه‌ای و تبیین پیامدهای آن در بازنمایی سیاست خارجی آمریکا، جهت‌دهی سیاست خارجی ایران و تقویت گفتمان مقاومت است.

داده‌های پژوهش شامل بیانات رسمی آیت‌الله خامنه‌ای در سخنرانی‌ها، پیام‌ها و دیدارهای عمومی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴ است که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده و با استفاده از تحلیل مضمون مورد بررسی قرار می‌گیرد. فرایند تحلیل شامل کدگذاری باز و محوری، استخراج مضامین راهبردی و نمادین، و تبیین پیامدهای سیاسی، هویتی و راهبردی است. منابع داده‌ها عمدتاً پایگاه رسمی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای است که اعتبار و جامعیت داده‌ها را تضمین می‌کند.

با وجود محدودیت‌هایی همچون تمرکز بر بیانات رسمی و عمومی، محدوده زمانی معین و تحلیل مبتنی بر زبان فارسی، یافته‌های پژوهش علاوه بر غنای نظری می‌تواند دستمایه‌ای کاربردی برای پژوهشگران و تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی و رسانه‌ای باشد و به‌عنوان مبنایی علمی برای فهم و بهره‌برداری از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا مورد استفاده قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴، به‌ویژه در دو دوره ریاست جمهوری ترامپ یکی از مهم‌ترین منابع راهبردی برای شناخت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال ایالات متحده به شمار می‌آید. این بیانات علاوه بر آنکه بازتاب‌دهنده مواضع رسمی کشور هستند، حامل پیام‌های راهبردی، هویتی و گفتمانی‌اند که در تقویت گفتمان مقاومت، مشروعیت‌بخشی داخلی، انسجام اجتماعی و تثبیت هویت ملی نقشی تعیین‌کننده داشته‌اند. از این رو، تحلیل نظام‌مند کنش‌های گفتاری آیت‌الله خامنه‌ای، شامل ابعاد اخباری، انشایی، تعهدی و اعلامی، ضرورتی دوچندان برای فهم سازوکارهای معناگذاری، بازنمایی دشمن و جهت‌دهی سیاست خارجی کشور دارد.

مروار ادبیات موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین در این حوزه را می‌توان در سه دسته جای داد:

نخست، آثاری که به بررسی کلی نقش رهبری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی پرداخته و بیشتر رویکردی توصیفی داشته‌اند. به عنوان نمونه، رشیدی زاده و نصیری (۱۴۰۴) در مقاله «بررسی ابعاد جنگ هیبریدی ایالات متحده آمریکا در مواجهه با نظام جمهوری اسلامی ایران و راه کارهای مقابله با آن» با استفاده از روش اسنادی جنگ هیبریدی آمریکا علیه ایران را باتاکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای تبیین نموده است. جعفری (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان «نقش رهبری در شکل‌دهی سیاست خارجی جمهوری اسلامی» به بررسی تأثیر کلی بیانات رهبر انقلاب بر جهت‌گیری سیاست خارجی پرداخت و نشان داد که این گفتارها در تثبیت مواضع ملی و راهبردی کشور اهمیت قابل توجهی دارند. با این حال، تمرکز این پژوهش بیشتر بر تحلیل سطح کلان سیاست خارجی بوده و به بررسی کنش‌های گفتاری و سازوکارهای زبانی-راهبردی رهبر شهید انقلاب در بازه‌های حساس زمانی توجه نشده است.

دسته دوم مطالعات، تحلیل گفتمان و پیامدهای آن در سطح عمومی یا رسانه‌ای را مورد توجه قرار داده‌اند. برای مثال، حسینی و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله «تحلیل گفتمان رهبری در مناسبات ایران و آمریکا» به بررسی تأثیر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای بر افکار عمومی و جهت‌گیری سیاست خارجی پرداختند و نشان دادند که گفتار رهبر نقش مهمی در شکل‌دهی گفتمان عمومی و مشروعیت‌بخشی به سیاست خارجی دارد. با این حال، تحلیل ساختاری کنش‌های گفتاری و بازتاب آن‌ها در تصمیم‌گیری راهبردی انجام نگرفته است. مشابه آن،

رضایی (۱۳۹۹)، در مطالعه‌ای با عنوان «تبیین موضع جمهوری اسلامی در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا: دیدگاه رهبری» به برخی بیانات پیش از فشار حداکثری پرداخت و نشان داد که رهبر انقلاب با بهره‌گیری از گفتار راهبردی، سیاست خارجی ایران را در چارچوب مقاومت و استقلال معناگذاری می‌کند؛ با این حال، این پژوهش بیشتر توصیفی بوده و تحلیل راهبردی و استخراج الگوهای کنشی در دو دوره ریاست جمهوری ترامپ انجام نشده است.

دسته سوم پژوهش‌ها با رویکرد محتوایی و تحلیل مضمون و یا روش‌های مشابه انجام شده است. احمدی (۱۴۰۰)، در مقاله «تحلیل محتوای بیانات رهبرانقلاب درباره آمریکا» با استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین راهبردی بیانات رهبر انقلاب را شناسایی کرد و تأکید ایشان بر عدم اعتماد به آمریکا، مقاومت در برابر فشارها و اهمیت استقلال سیاسی را نشان داد. با این حال، این مطالعه محدود به استخراج مضامین کلی بود و تحلیل کنش‌های گفتاری و پیامدهای راهبردی و هویتی آن‌ها به ویژه در بازه فشار حداکثری در دولت ترامپ به‌طور جامع ارائه نشده است. همچنین، محمدی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «بازنمایی آمریکا در گفتمان رهبری جمهوری اسلامی» نقش بیانات رهبر در شکل‌دهی افکار عمومی و سیاست‌های منطقه‌ای را بررسی کردند، اما تحلیل راهبردی کنش‌ها و استخراج الگوهای رفتاری و گفتمانی رهبر در بازه ۱۳۹۵-۱۴۰۴ همچنان ناقص باقی مانده است. نصیری و رشیدی زاده (۱۴۰۴) در مقاله «مقاوم سازی اقتصاد در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، با تأکید بر تحول اقتصادی»، با استفاده از روش داده بنیاد، الگوی نظری دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در باره جنگ اقتصادی با دشمن و مقام سازی سازی اقتصاد، از بیانات نوروزی ایشان در سال ۱۴۰۲ استخراج شده است. مرور مطالعات فوق روشن می‌سازد که هرچند تاکنون تلاش‌های ارزشمندی در تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای صورت گرفته است، اما پژوهشی که به‌طور خاص و نظام‌مند به «بازنمایی و تحلیل مضمون کنش‌های گفتاری آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده به ویژه در دو دوره دولت ترامپ (۱۳۹۵-۱۴۰۴)» بپردازد، کمتر انجام شده است. همین خلأ پژوهشی ضرورت انجام مطالعه‌ای جامع، کیفی و راهبردی را آشکار می‌سازد. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد با تکیه بر تحلیل مضمون با بررسی مجموعه کامل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در بازه یادشده، خلأ موجود در ادبیات علمی را پر کرده و تصویری نظام‌مند از الگوهای معناگذاری بیانات ایشان در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده ارائه دهد.

چارچوب مفهومی و مبانی نظری پژوهش

تحلیل بیانات رهبر شهید آیت‌الله خامنه‌ای در این پژوهش، در چارچوبی مفهومی انجام می‌شود که بر پیوند میان «گفتمان»، «کنش گفتاری» و «سیاست خارجی» استوار است. بر این اساس، گفتار رهبری نه صرفاً بازتاب واقعیت، بلکه کنشی معنا ساز تلقی می‌شود که در آن، واقعیت‌های بین‌المللی تفسیر، بازتعریف و جهت‌دهی می‌شوند.

در این چارچوب، از یک‌سو، مفهوم «کنش گفتاری» ناظر بر این است که بیانات رهبری دارای کارکردهایی فراتر از اطلاع‌رسانی بوده و شامل ابعاد تعهدی، هنجار ساز و راهبردی است؛ بدین معنا که این بیانات می‌توانند به تثبیت خطوط سیاست خارجی، تعیین حدود تعامل یا تقابل، و جهت‌دهی به ادراکات نخبگان و افکار عمومی منجر شوند.

از سوی دیگر، مفهوم «گفتمان» به مثابه یک نظام معنایی در نظر گرفته می‌شود که در آن، دال‌هایی همچون «آمریکا»، «مقاومت»، «استقلال» و «تحریم» در نسبت با یکدیگر معنا می‌یابند و یک چارچوب تفسیری نسبتاً پایدار را شکل می‌دهند. در این معنا، بیانات رهبری را می‌توان به عنوان بخشی از گفتمان رسمی جمهوری اسلامی ایران تلقی کرد که به بازنمایی دیگری (ایالات متحده) و تعریف خود (هویت سیاسی ایران) می‌پردازد.

در سطح سیاست خارجی، این گفتمان واجد کارکردهایی همچون «صورت‌بندی تهدید»، «تعریف منافع»، «مشروعیت بخشی به راهبردها» و «بسیج اجتماعی» است. بر این اساس، چارچوب مفهومی پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از طریق شبکه‌ای از مضامین، به صورت هم‌زمان دو کارکرد اصلی را دنبال می‌کند: نخست، معناگذاری و بازنمایی سیاست خارجی ایالات متحده؛ و دوم، تجویز و تثبیت راهبردهای مواجهه جمهوری اسلامی ایران. این چارچوب مفهومی، مبنای تحلیل مضمون در پژوهش حاضر قرار گرفته و امکان می‌دهد تا مضامین استخراج شده نه به صورت پراکنده، بلکه در قالب یک نظام معنایی منسجم و مرتبط با کارکردهای سیاست خارجی مورد تفسیر قرار گیرند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع روش تحلیل کیفی است و با هدف واکاوی گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون بازنمایی ایالات متحده به ویژه در دوره فشار حداکثری در دو دوره دولت ترامپ (۱۳۹۵-۱۴۰۴) انجام شده است. با توجه به اهمیت شناخت سازوکارهای معنایی و راهبردی

نهفته در کنش‌های گفتاری آیت‌الله خامنه‌ای، روش تحلیل کیفی با بهره‌گیری از رویکرد «تحلیل مضمون» با رویکرد شبکه‌مضامین به عنوان روش اصلی تحقیق انتخاب گردید. این روش امکان کشف الگوهای معنایی، راهبردهای گفتمانی و نظام پیام‌رسانی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای را فراهم می‌آورد و بستری برای تحلیل استنباطی ابعاد هویتی، راهبردی و سیاست خارجی گفتمان رهبری نسبت به ایالات متحده فراهم می‌سازد.

روش تحلیل مضمون از جمله روش‌های تحلیل کیفی است که بدون تاثیر پذیری از جایگاه معرفت‌شناسی خاصی، در طیف گسترده‌ای از روش‌های نظری می‌توان از آن بهره برد. (Braun, 2006: 5) روش تحلیل مضمون در حقیقت روشی برای بیان واقعیت و نیز تبیین آن است. قالب مضامین^۱ (King & Horrocks, 2010)، ماتریس مضامین^۲ (Miles & Huberman, 1994)، شبکه‌مضامین^۳ (Stirling-Attride, 2001)، تحلیل مقایسه‌ای^۴ از جمله روش‌های مرسوم در تحلیل مضمون هستند.

در این مقاله از روش شبکه‌مضامین استفاده خواهد شد. شبکه مضامین بر اساس فرایندی معین، زیرین‌ترین لایه قضایای یک پدیده را از متن استخراج می‌کند (مضامین پایه) در مرحله بعدی با دسته‌بندی آن‌ها و خلاصه‌سازی آن‌ها، اصول کلی و انتزاعی‌تر، استخراج گردد (مضامین سازمان‌دهنده)، در مرحله بعد، این مضامین سازمان‌دهنده در قالب استعاره‌های اساسی تعریف شده و به صورت مضامین حاکم بر کل متن تبدیل می‌شوند (مضامین فراگیر) (Stirling-Attride, 2001: 388) سپس این مضامین به شکل نقشه‌های شبکه تارنما، ترسیم و مضامین برجسته هر کدام از این سه لایه، همراه با رابطه بین آن‌ها نمایش داده می‌شود. در مجموع، در شبکه مضامین، تلاش می‌شود از مضامین پایه‌ای آشکار و مصرح، به سمت مضامین کلی و انتزاعی‌تر حرکت کرد تا به مضمون یا مضامین اصلی متن دست یابیم (Stirling-Attride, 2001: 388)

جامعه پژوهش شامل کلیه بیانات رسمی آیت‌الله خامنه‌ای در قالب سخنرانی‌ها، پیام‌ها و دیدارهای عمومی در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴ می‌باشد. داده‌های مورد نیاز از پایگاه رسمی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای گردآوری شده است تا هم جامعیت محتوایی و هم اعتبار منابع تضمین گردد. برای نمونه‌گیری، از روش هدفمند استفاده شد؛ بدین صورت که صرفاً بیاناتی انتخاب گردید که به‌طور مستقیم به سیاست‌های خارجی ایالات متحده و

1. Template Analysis

2. Thematic Matrix

3. Thematic Network

4. Comparative Analysis

پیامدهای آن برای جمهوری اسلامی ایران اشاره دارند و بیشترین بار مفهومی و راهبردی را در این حوزه‌ها دارا هستند.

گردآوری داده‌ها به شیوه‌ای نظام‌مند و مستند انجام شد و کلیه متون منتخب در یک بانک اطلاعاتی منظم ثبت گردید تا فرآیند تحلیل و کدگذاری با دقت، انسجام و قابلیت ارجاع بالا صورت پذیرد.

تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون در دو مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری انجام شد. در مرحله کدگذاری باز، جملات و عبارات مرتبط با پیام‌های راهبردی، هویتی، گفتمانی و مفاهیم مرتبط با بازنمایی ایالات متحده شناسایی و برچسب‌گذاری شدند تا مضامین اولیه استخراج شود. برای عملیاتی‌سازی فرایند تحلیل، واحد تحلیل «گزاره‌های معنایی مستقل» در بیانات در نظر گرفته شد؛ بدین معنا که هر جمله یا بخش از متن که حامل یک پیام مشخص درباره ایالات متحده یا نحوه مواجهه با آن بود، به‌عنوان یک واحد کدگذاری تلقی گردید. سپس این واحدها بر اساس شباهت معنایی، در قالب کدهای اولیه دسته‌بندی شدند. در گام بعد، کدهای هم‌خانواده در سطح مفهومی بالاتر تجمیع شده و مضامین سازمان‌دهنده را شکل دادند و در نهایت، با انتزاع بیشتر، مضامین فراگیر استخراج گردید. این فرایند موجب شد مسیر گذار از داده خام به تفسیر نظری، به‌صورت نظام‌مند و قابل بازتولید انجام گیرد. به بیان دیگر، در مرحله کدگذاری محوری، کدهای به‌دست‌آمده در قالب دسته‌ها و خوشه‌های مفهومی سازماندهی گردیدند تا نظام گفتمانی، الگوهای معنایی و روابط میان مفاهیم مشخص گردد. این فرآیند زمینه تحلیل عمیق سازوکارهای گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای، تبیین ابعاد سیاست خارجی جمهوری اسلامی، مشروعیت‌بخشی داخلی، و تقویت گفتمان مقاومت را فراهم می‌سازد.

به‌منظور افزایش دقت و شفافیت روش‌شناسی، در این پژوهش تلاش شد معیارهای اعتبار در پژوهش‌های کیفی رعایت گردد. از این‌رو، برای افزایش «اعتبار درونی»، فرایند کدگذاری به صورت بازگشتی و با بازبینی مکرر داده‌ها انجام شد؛ برای «قابلیت اطمینان»، تلاش گردید مسیر تحلیل از داده خام تا استخراج مضامین به صورت شفاف مستندسازی شود؛ و برای «روایی مفهومی»، مضامین استخراج شده با مراجعه مجدد به متن بیانات و بررسی انسجام درونی آن‌ها اعتبارسنجی گردید. همچنین، ملاک اشباع نظری در انتخاب داده‌ها لحاظ شد؛ بدین معنا که گردآوری داده‌ها تا جایی ادامه یافت که مضامین جدیدی به چارچوب تحلیلی افزوده نشود. این

ملاحظات، انسجام روش شناختی پژوهش را تقویت کرده و از فروکاست آن به سطح توصیف صرف جلوگیری می‌کند.

تجزیه و تحلیل داده ها

در این بخش، یافته‌های پژوهش حاصل از تحلیل کیفی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به ویژه در دو دوره دولت ترامپ ارائه می‌شود. داده‌ها پس از گردآوری، در فرآیندی نظام‌مند شامل کدگذاری باز و محوری، به مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر طبقه‌بندی شدند. نتایج تحلیل در قالب یک جدول تحلیلی و سپس با تبیین مفهومی هر مقوله، به‌منظور روشن‌سازی الگوهای کنش گفتاری و کارکردهای راهبردی آن‌ها در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران عرضه می‌گردد.

جدول تحلیل مضامین بیانات رهبر شهید آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا در دو دوره دولت ترامپ		
مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضامین پایه (نمونه‌های شاخص از بیانات)
تقویت توان داخلی	تقویت توان داخلی و تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و کاهش وابستگی به دشمن	«ملت عزیز ایران باید همتشان این باشد که قوی بشوند تنها راه در پیش پای ملت ایران عبارت است از قوی شدن؛ باید تلاش کنیم قوی بشویم؛ ما از مذاکره هم ابائی نداریم؛ البته نه با آمریکا، با دیگران؛ اما نه از موضع ضعف، از موضع قوت، از موضع قدرت» (۱۳۹۸/۱۰/۲۷)
		«بنده بارها گفته‌ام که مسئله تحریم دو جور علاج دارد: یکی رفع تحریم است، که این دست ما نیست، دست طرف مقابل است؛ یکی خنثی کردن تحریم است که این دست ما است. راههای خنثی کردن تحریم را پیدا کنید؛ راههای زیادی وجود دارد، و واقعاً میشود تحریمها را خنثی کرد بلکه حتی اگر از ظرفیتهای داخلی خوب استفاده کنیم، میشود کاری کرد که کشور در مقابل تحریم آسیب‌ناپذیر بشود؛ یعنی ولو تحریم هم بکنند، کشور بتواند خودش را از آب و گل کاملاً بیرون بیاورد؛ یعنی ظرفیتهای داخلی کشور این توانایی را دارند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۴۰۴/۰۱/۲۶)

		«راه علاج پیشرفت کشور، قوی شدن است؛ باید قوی بشویم. قوی شدن نظامی لازم است، قوی شدن علمی لازم است، قوی شدن دولتی و ساختاری و سازمانی لازم است. باید افراد هوشمند ما، صاحب‌نظران دلسوز ما بنشینند، راه‌های تقویت کشور را پیدا کنند؛» (۱۴۰۴/۰۷/۰۱) «به انتظار دیگران و خارجی‌ها نمیشود ماند برای رفع مشکلات کشور، بلکه این انتظار ضربه میزند به پیشرفت اقتصادی کشور..» (۱۳۹۸/۰۸/۱۲) اول اینکه بدانیم مشکل اقتصاد کشور با تکیه به ظرفیتهای فراوان داخلی قابل حل است؛ این را باور کنیم. این یک واقعیت است که بعضی این واقعیت را قبول ندارند و بعضی از این واقعیت اطلاع ندارند. ما ظرفیتهای بسیار زیادی در کشور داریم که همچنان استفاده نشده است (۱۳۹۷/۰۳/۰۲)
عدم اعتماد به آمریکا و ضرورت مقاوم‌سازی کشور در برابر تحریم‌ها	بی‌اعتمادی به آمریکا و عدم امکان مذاکره با این کشور	مذاکره با دولت آمریکا، اولاً هیچ کمکی به منافع ملی ما نمیکند، هیچ سودی برای ما ندارد، هیچ ضرری را هم از ما دفع نخواهد کرد؛...ثانیاً بعکس، زیانهایی هم بر آن مترتب است» (۱۴۰۴/۰۷/۰۱). «به نظر من مذاکره با آمریکا برای مسئله هسته‌ای و شاید برای مسائل دیگر، بن‌بست محض است؛ یعنی هیچ راه درستی وجود ندارد برای اینها، بن‌بست محض است. (۱۴۰۴/۰۷/۰۱).
	لزوم مقاوم‌سازی کشور در برابر تحریم‌های آمریکا	اگر از ظرفیتهای داخلی خوب استفاده کنیم، میشود کاری کرد که کشور در مقابل تحریم آسیب‌ناپذیر بشود.» (۱۴۰۴/۰۱/۲۶) حالا من نمیگویم رابطه‌ها را قطع کنید، نه؛ رابطه‌ها هم باشد، [اگر] کسی میتواند کاری بکند، بکند، منتها دل نبندید به آنها، دل ببندید به داخل، در داخل، ظرفیتهای خیلی زیاد است.» (۱۳۹۸/۰۸/۱۲)
افشای سیاست‌های خصمانه آمریکا و لزوم مقاومت هوشمندانه ملت	افشای سیاست‌های خصمانه آمریکا و ناکامی در فشار بر ملت ایران	«هر جا ما ایستادگی کردیم و مقاومت کردیم، توانستیم پیش برویم؛ هر جا تسلیم شدیم و طبق میل طرف مقابل حرکت کردیم، ضربه خوردیم. (۱۳۹۸/۰۳/۱۴) «تصور بعضی‌ها از دولت آمریکا و رژیم آمریکایی یک تصور غلطی است؛ خیال میکنند اگر چنانچه دولتی خودش را تسلیم کرد به آن رژیم، بهره خواهد برد از او؛ نخیر، همینهایی هم که در دنیا می‌بینید با آمریکا ارتباط دارند اما یک مقداری وضعشان بهتر است، به خاطر این است که تسلیم نشده‌اند -

		البته به هر اندازه‌ای که با آمریکا ارتباط داشته باشند و او دخالت کند، ضربه میخورند» (۱۳۹۹/۰۸/۱۳) آنهایی که خودشان را تسلیم آمریکا کردند و سیاستهای آمریکایی را پذیرفتند و زیر بار زورگویی های آمریکا رفتند، ضربه خوردند؛ نمونه اش کمپ دیوید است که واقعاً سی چهل سال اینها عقب افتادند؛ نمونه اش رژیم پهلوی در کشور خودمان است که کشور را واقعاً عقب افتاده کردند.» (آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۹/۰۸/۱۳) ذات استکباری آمریکا بجز تسلیم چیز دیگری را قبول نمیکند؛ این را همه رؤسای جمهور آمریکا میخواستند ولی به زبان نمی‌آوردند؛ این رئیس‌جمهور فعلی به زبان آورد؛ گفت باید ایران تسلیم بشود. این در واقع آن باطن آمریکا را لو داد. (۱۴۰۴/۰۸/۱۲)
	شکست سیاست‌های فشار حداکثری آمریکا و ناکامی دشمن در اعمال اراده‌اش	«در سیاست فشار حداکثری هم که سیاست آمریکا بود، در آن هم تا حالا شکست خوردند. اینها خیال میکردند که اگر فشار حداکثری روی ایران در زمینه‌ی مسائل اقتصادی - عمدتاً اقتصادی - و بعضی از حواشی مسائل دیگر متمرکز بشود، ایران به زانو درمی‌آید.» (۱۳۹۸/۰۷/۱۰) ما با نظام سلطه مخالفیم، با تقسیم دنیا به سلطه‌گر و سلطه‌پذیر مخالفیم، با این مقابله میکنیم، مطلقاً تسلیم تحمیل‌های او نمیشویم، و تا امروز هم توانستیم در این زمینه پیشرفت زیادی بکنیم و بسیاری از انسانهای دنیا، افکار دنیا، روشنفکران دنیا، مجموعه‌های مردمی دنیا را با این مسیر خودمان همراه کنیم و این راه را ما قطعاً ادامه خواهیم داد؛ راه انقلابی‌گری، راه مقابله و مواجهه با نظام سلطه. (۱۳۹۸/۰۷/۱۰)
	ضرورت حفظ وحدت و انسجام ملی	« اکنون به اتحاد و اتفاق عمومی بیندیشید که بی شک یک عامل مهم استحکام و اقتدار ملی است» (۱۳۹۶/۰۲/۳۰) « توصیه بعدی بنده این است که اتحاد ملت را مهم بشماریم. ما هرچه داریم، از وحدت ملت، از اتحاد ملت در بین خودشان و از اتحاد ملت با مسئولین و مجریان امور کشور داریم؛ این اتحاد را حفظ کنید. التهاب آفرینی نشود؛ دودستگی‌های مضر ایجاد نشود. » (1396/05/12) « بایستی روح وحدت و روح اهتمام [باشد]؛ پرداختن به یکدیگر را بگذارند برای یک وقت دیگر؛ امروز که دشمن در مقابل کشور ایستاده است، همه با هم دست به دست هم

انسجام ملی و وحدت به‌عنوان یک اصل راهبردی در برابر دشمنان	بدهند، متحد باشند، در یک جهت کار کنند برای استقلال و عظمت کشور.» (1397/03/25)
	« این اتحاد باید حفظ بشود. دشمن با اتحاد ملت ایران مخالف است؛ با یکپارچگی شما مخالف است؛ با یکدست بودن ملت مخالف است. دشمن مایل است که مردم به خاطر عقاید و سلاقی مختلف با هم بجنگند، با هم دعوا کنند. » (1402/02/02)
	« یکی از چیزهایی که در ایجاد قوت در کشور مؤثر است و کشور را قوی میکند، اتحاد ملی است. سر چیزهای جزئی تنازع نباید انجام بگیرد.. » (1401/11/26)
	«همه ما وظیفه داریم که وحدت ملی را، اتحاد مردم را، اتحاد مردم و مسئولین را حفظ کنیم؛ روزه روز آن را تقویت کنیم امام (رضوان الله علیه) به اینها نهیب میزد و میگفت: «هر چه فریاد دارید بر سر آمریکا بزنید». (1403/01/01)
	هنگامی که دفاع از سیستم ، دفاع از کشور و ایستادگی در برابر دشمن فرا می‌رسد ، مردم ما امروز متحد هستند . این اتحاد به ضرر دشمنان ماست . این اتحاد از حمله و حمله آن‌ها جلوگیری می‌کند . این چیزی است که آن‌ها می‌خواهند حذف کنند (1404/06/02)
افشای تجربه منفی مذاکرات با آمریکا و بی‌اعتمادی به وعده‌های آن	«مذاکره با آمریکا عاقلانه، هوشمندانه و شرافتمندانه نیست» (۱۴۰۳/۱۱/۱۹)
	«مذاکره با آمریکا هیچ تأثیری در رفع مشکلات کشور ندارد؛ این را باید ما درست بفهمیم» (۱۴۰۳/۱۱/۱۹)
	«ما در دهه ۹۰ نشستیم حدود دو سال با آمریکا مذاکره کردیم، معاهده‌ای هم تشکیل شد؛ در این معاهده، طرف ایرانی خیلی هم سخاوت به خرج داد، خیلی امتیاز داد به طرف مقابل، اما همان معاهده را آمریکایی‌ها عمل نکردند». (۱۴۰۳/۱۱/۱۹)
	«همین شخصی که حالا الان سر کار است، این معاهده را پاره کرد؛ گفت پاره می‌کنم و کرد؛ عمل نکردند» (۱۴۰۳/۱۱/۱۹)
	« این معاهده محصول مذاکره‌ای بود که دو سال - بیشتر یا کمتر - طول کشید» (۱۴۰۳/۱۱/۱۹)
ضرورت هوشیاری و استقلال در مواجهه با سیاست‌های خصمانه آمریکا	«مسائل کشور را به گفتگوهای آمریکا گره نزنید؛ تجربه برجام نشان داد که این کار اشتباه است» (۱۴۰۴/۰۱/۲۰)
	«ما دو سال مذاکره کردیم و امتیاز دادیم، اما آمریکایی‌ها تعهد خود را انجام ندادند.» (۱۴۰۴/۰۲/۱۵)
درس‌آموزی از تجربه برجام و تقویت تاب‌آوری ملی	

	لزوم هوشیاری و تقویت مقاومت ملی در برابر تهدیدهای آمریکا	«مذاکره با آمریکا هیچ تضمینی برای حل مشکلات کشور ندارد» (۱۴۰۴/۰۳/۱۰)
		«مقاومت فعال و هوشیاری ملت ایران، راه مقابله با فشارها و تحریم‌های آمریکا است» (۱۴۰۴/۰۶/۰۸)
		این طرف مقابل ما در همه چیز خُلف وعده میکند، در همه چیز دروغ میگوید، فریب اِعمال میکند؛ وقت و بی وقت تهدید نظامی میکند؛...طرف یک چنین وضعیتی دارد؛ با این طرف نمیشود مذاکره کرد، نمیشود با اطمینان و اعتماد نشست و حرف زد و حرف شنید و قرار گذاشت.» (۱۴۰۴/۰۷/۰۱)
		«تهدیدها و فشارهای آمریکا محدود به مسائل هسته‌ای نیست؛ اصل استقلال کشور مدنظر آن‌هاست» (۱۴۰۴/۰۵/۱۲)
ذاتی بودن اختلاف میان ایران و آمریکا	ذات‌استکباری آمریکا و ذات ضد استکباری جمهوری اسلامی دلیل دشمنی آمریکا	«مشکل ما با آمریکا از قضیه سیزدهم آبان به وجود نیامد، از بیست‌وهشتم مرداد به وجود آمد؛ مخالفت ملت ایران با آمریکا مال آن وقت است» (۱۴۰۴/۰۸/۱۲)
		«شعار «مرگ بر آمریکا» آن چنان مسئله مهمتی نیست که آمریکایی‌ها به خاطر آن با ایران مخالفت کنند، مقابله کنند، معارضه کنند؛ مسئله، مسئله اختلاف ذاتی است، ناسازگاری ذاتی است؛ مسئله، مسئله تقابل منافع دو جریان است: جریان آمریکا و جریان جمهوری اسلامی. ...ذات استکباری آمریکا بجز تسلیم چیز دیگری را قبول نمیکند.» (۱۴۰۴/۰۸/۱۲)

تبیین مضامین فراگیر بیانات رهبر شهید آیت‌الله خامنه‌ای

در راستای تحلیل و بررسی رویکردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تحولات بین‌المللی، مطالعه و تبیین مواضع و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان بالاترین مرجع تصمیم‌گیری نظام، اهمیت ویژه‌ای یافته است. دوران فشار حداکثری که از سال ۱۳۹۷ با خروج یک‌جانبه آمریکا از برجام آغاز شد و تا پایان دوره نخست ریاست جمهوری دونالد ترامپ تا سال ۱۴۰۰ ادامه یافت، دورانی حساس و تعیین‌کننده در روابط ایران و آمریکا محسوب می‌شود. این بازه زمانی که با تحریم‌های گسترده اقتصادی، فشارهای سیاسی و تنش‌های امنیتی همراه بود، زمینه‌ای مناسب برای بررسی چگونگی تدوین و ارائه راهبردهای مقاومتی و مواجهه با سیاست‌های تهاجمی واشنگتن فراهم آورد.

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در این دوره، حاوی مضامین و مقولاتی است که نه‌تنها رویکرد جمهوری اسلامی ایران را در قبال سیاست‌های آمریکا تبیین می‌کند، بلکه چارچوب مفهومی و

نظری مقاومت در برابر هژمونی و یکجانبه‌گرایی را نیز ترسیم می‌نماید. در این پژوهش، ضمن شناسایی و دسته‌بندی مهم‌ترین مضامین مطرح شده در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، تلاش خواهد شد تا ساختار فکری و راهبردی حاکم بر سیاست خارجی ایران در مواجهه با چالش‌های این دوره تحلیل گردد. بدین منظور، در ادامه تلاش بر این است برخی از مقولات کلیدی استخراج شده از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت تا بدینوسیله درک جامع‌تری از رویکرد نظری و عملیاتی جمهوری اسلامی ایران در این مقطع تاریخی حاصل آید. در این بخش، هدف صرفاً بازگویی یا توصیف بیانات نیست، بلکه تلاش می‌شود با تکیه بر منطق تحلیل مضمون، از سطح گزاره‌های صریح به سطح الگوهای معنایی و ساختارهای راهبردی ارتقا یابد. بدین معنا که هر یک از مضامین استخراج‌شده نه به‌عنوان یک گزاره مستقل، بلکه به مثابه بخشی از یک منظومه مفهومی تحلیل می‌شود که در آن، نحوه صورت‌بندی «مسئله آمریکا» و «چگونگی مواجهه با آن» در چارچوبی منسجم بازنمایی می‌گردد. بنابراین، تمرکز اصلی تحلیل بر کشف روابط درونی میان مضامین، سطح‌بندی آن‌ها و تبیین کارکردهای گفتمانی و راهبردی آن‌ها در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. بر اساس چارچوب مفهومی پژوهش، مضامین استخراج‌شده را می‌توان در دو کارکرد اصلی تحلیل کرد: نخست، مضامینی که به «بازنمایی ایالات متحده» می‌پردازند و در قالب صورت‌بندی تهدید و تعریف دیگری عمل می‌کنند؛ و دوم، مضامینی که ناظر بر «تجویز راهبردهای مواجهه» بوده و به جهت‌دهی سیاست خارجی و بسیج داخلی منجر می‌شوند. این تفکیک تحلیلی، مبنای سازمان‌دهی یافته‌های پژوهش در دو بخش «ریشه‌ها» و «راه‌حل‌ها» قرار گرفته است.

الف) ریشه مشکلات و مسایل جمهوری اسلامی ایران با آمریکا

۱- ذاتی بودن اختلاف میان ایران و آمریکا (ریشه مبنایی و راهبردی)

از منظر رهبر شهید آیت‌الله خامنه‌ای، دلیل مخالفت ملت ایران با آمریکا از واقعه سیزدهم آبان به وجود نیامده است، بلکه از بیست‌وهشتم مرداد ۱۳۳۲ به وجود آمد. دشمنی آمریکا با ملت ایران نیز به واقعه سیزده آبان باز نمی‌گردد بلکه ریشه در انقلاب سال ۱۳۵۷ دارد. با این توضیح که رابطه ایران پهلوی با آمریکا، صرفاً یک رابطه سیاسی نبود، بلکه رابطه سلطه و تابعیت بود. ملت ایران با انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ علیه همین نظام وابسته قیام کرد؛ نه فقط

علیه شخص شاه، بلکه علیه ساختاری که استقلال کشور را به بیگانگان سپرده بود قیام کرد. بنابراین، دشمنی ملت ایران با آمریکا، ریشه در تضاد بنیادین میان دو مکتب دارد. مکتب اسلام که استقلال، عدالت و عزت را اصل می‌داند، و مکتب غرب که سلطه، تحقیر و منافع مادی را معیار قرار می‌دهد. لذا این دشمنی نه تنها «تاکتیکی» نیست، بلکه ذاتی و ماهوی می‌باشد؛ تا زمانی که آمریکا بر اساس سلطه طلبی رفتار کند، ملت ایران هم بر اساس عزت اسلامی در برابر آن ایستادگی خواهد کرد. شعار «مرگ بر آمریکا» آن چنان مسئله مهمی نیست که آمریکایی‌ها به خاطر آن با ایران مخالفت کنند، مقابله کنند، معارضه کنند؛ مسئله، مسئله اختلاف ذاتی است، ناسازگاری ذاتی است؛ مسئله، مسئله تقابل منافع دو جریان است: جریان آمریکا و جریان جمهوری اسلامی. ... ذات استکباری آمریکا بجز تسلیم چیز دیگری را قبول نمی‌کند... اگر چنانچه پشتیبانی از رژیم صهیونیستی را بکلی کنار بگذارد، پایگاه‌های نظامی‌اش را از اینجا جمع کند، در این منطقه دخالت نداشته باشد، آن وقت می‌شود بررسی کرد مسائل را» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۴۰۴/۰۸/۱۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/61686>)

۲- غیر قابل اعتماد بودن آمریکا (بی اعتمادی راهبردی: ریشه تجربه تاریخی نسبت به ایران و جهان)

در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، عدم اعتماد به ایالات متحده آمریکا به عنوان یکی از اصول بنیادین و راهبردی مطرح است. این عدم اعتماد نه تنها به دلیل تاریخ طولانی مداخلات نظامی و سیاسی آمریکا در ایران و کشورهای منطقه، بلکه به واسطه رفتارهای دوگانه و نقض مداوم تعهدات بین‌المللی از سوی این کشور شکل گرفته است. تجربه‌های تلخ از مذاکرات گذشته و خروج یک‌طرفه آمریکا از توافقات بین‌المللی همچون برجام، عملاً موجب شد که ایران هیچ‌گاه به سیاست‌های آمریکا و وعده‌های آن امید نبندد. آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی، در مواجهه با تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی از سوی آمریکا، همواره بر این نکته تأکید کرده‌اند که این فشارها نه تنها برای تغییر رفتار ایران بلکه با هدف تضعیف استقلال و حاکمیت ملی کشور وارد شده است.

آیت‌الله خامنه‌ای بارها بیان کرده‌اند که آمریکا هیچ‌گاه به تعهدات خود عمل نکرده و هدف اصلی تحریم‌ها و فشارهای این کشور، نه تغییر سیاست‌های ایران، بلکه تسلیم کردن جمهوری اسلامی ایران است. در همین راستا، آیت‌الله خامنه‌ای در دیداری با دانش‌آموزان و دانشجویان

تصریح فرمودند: «ذات استکباری آمریکا بجز تسلیم چیز دیگری را قبول نمی‌کند؛ این را همه رؤسای جمهور آمریکا می‌خواستند ولی به زبان نمی‌آوردند؛ این رئیس‌جمهور فعلی به زبان آورد؛ گفت باید ایران تسلیم بشود. این در واقع آن باطن آمریکا را لو داد. تسلیم شدن یک ملت، آن هم ملتی مثل ایران، با این همه توانایی، با این همه ثروت، با این سابقه فکری و معرفتی، با این همه جوان هشیار و پُرانگیزه، چه معنا دارد؟» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۴۰۴/۰۸/۱۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/61686>)

تأکید مکرر بر «خلف وعده»، «فریب» و «تجربه‌های گذشته» در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، صرفاً بیان مصداقی نیست، بلکه در سطحی بالاتر به صورت‌بندی یک الگوی معنایی منسجم منجر شده است که می‌توان آن را «بی‌اعتمادی راهبردی» نامید. این الگو از طریق تکرار دال‌های خاص و پیوند آن‌ها با تجربه برجام، به یک چارچوب تفسیری پایدار تبدیل شده که در آن، ایالات متحده نه به‌عنوان یک بازیگر قابل تعامل، بلکه به‌مثابه یک کنشگر غیرقابل پیش‌بینی و فاقد پایبندی به تعهدات بازنمایی می‌شود. از این منظر، مضمون «بی‌اعتمادی» صرفاً یک موضع سیاسی نیست، بلکه یک ساختار معنایی تثبیت‌شده در گفتمان رهبری است. ایشان در این راستا بیان داشته‌اند: «این طرف مقابل ما در همه‌چیز خُلف وعده می‌کند، در همه چیز دروغ می‌گوید، فریب اعمال می‌کند؛ وقت و بی‌وقت تهدید نظامی می‌کند؛ اگر دستشان برسد، اشخاص را ترور می‌کنند، همچنان که سردار شهید ما را، شهید سلیمانی را ترور کردند؛ یا مراکز هسته‌ای را بمباران می‌کنند؛ اگر بتوانند از این کارها می‌کنند. طرف یک چنین وضعیتی دارد؛ با این طرف نمیشود مذاکره کرد، نمی‌شود با اطمینان و اعتماد نشست و حرف زد و حرف شنید و قرار گذاشت» (آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران، ۱۴۰۴/۰۷/۰۱، دسترسی در: <https://khl.ink/f/61393>)

۳- تجربه برجام (تجربه تاریخی برجسته اخیر)

تجربه برجام و مواجهه با فشارهای آمریکا نمونه‌ای روشن از واقعیت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و محدودیت اعتماد به وعده‌های بین‌المللی است. این تجربه نشان داد که اتکا صرف به توافقات خارجی و وعده‌های غرب نمی‌تواند تضمینی برای حفظ منافع ملی باشد و جمهوری اسلامی همواره نیازمند تقویت ظرفیت‌های داخلی، خودکفایی اقتصادی و تاب‌آوری سیاسی و امنیتی است. آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر شهید، با تحلیل واقع‌بینانه از تجربه برجام، تأکید کرده‌اند که ملت ایران نباید به وعده‌های آمریکا و دیگر قدرت‌های غربی امیدوار

باشد و مقابله هوشمندانه با فشارهای خارجی تنها از طریق تکیه بر توان داخلی امکان‌پذیر است. ایشان بارها بیان داشته‌اند که فشارهای اقتصادی، تهدیدات سیاسی و محدودیت‌های بین‌المللی فرصتی برای تقویت خوداتکایی و تاب‌آوری ملی فراهم می‌کند و راهبرد کشور در چنین شرایطی باید بر مقاومت هوشمندانه، بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی و مدیریت دقیق بحران‌ها مبتنی باشد. ایشان دربارهٔ قرارداد برجام و عدم انجام آمریکا به تعهدات می‌فرمایند: «ده سال قبل از این، ما یک قراردادی با آمریکایی‌ها بستیم که اسمش در داخل کشور ما «برجام» است؛ در این قرارداد، بنا شد که ما در مورد هسته‌ای این کارها را انجام بدهیم — آن مرکز تولید را مسدود کنیم؛ آن محصول سه و نیم درصدی را که آن وقت تولید می‌کردیم، بدهیم برود به خارج یا رقیق کنیم یعنی از بین برود، غنی‌سازی‌اش را از بین ببریم؛ و چیزهای دیگر — آنها هم در مقابل تحریم‌ها را بردارند و بعد از ده سال، پرونده ایران در آژانس هسته‌ای بین‌المللی به شکل عادی دربیاید... امروز شما ملاحظه کنید، نه تنها پرونده عادی نشده، بلکه مشکلات هسته‌ای کشور در شورای امنیت، سازمان ملل و در هسته‌ای مضاعف شده، چند برابر هم شده! طرف این جوری است، قولش این است! ما همه‌ی کارهایی را که باید انجام می‌دادیم انجام دادیم، او تحریم‌ها را برنداشت، هیچ کدام از قولهایی را که داده بود انجام نداد و بعد هم اصلاً خود او، به تعبیر رایج، پاره کرد آن قرارداد یا آن توافقنامه و تفاهمنامه‌ای را که مقرر شده بود، اصلاً بکلی خارج شد از برجام و آن را رد کرد.» (آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران، ۱۴۰۴/۰۷/۰۱، دسترسی در: <https://khl.ink/f/> ۶۱۳۹۳).

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، باید از تجربهٔ برجام استفاده کرد. تجربهٔ برجام نشان داد که با وجود امتیاز فراوانی که ایران به طرف آمریکایی داد، اما آنها نه تنها به تعهدات خود عمل نکردند بلکه آن قرار داد را پاره کردند. بنابراین به اعتقاد ایشان مذاکره با آمریکا نه تنها هیچ تأثیری در رفع مشکلات کشور ندارد بلکه مذاکره با چنین دولتی، عاقلانه، هوشمندانه و شرافتمندانه نیست و لازم است این موضوع به درستی فهمیده شود. «از مذاکره با آمریکا هیچ مشکلی حل نمیشود. دلیل: تجربه. ما در دهه ۹۰ نشستیم حدود دو سال با آمریکا مذاکره کردیم — البته آمریکا تنها نبود؛ چند کشور دیگر هم بودند، لکن محور آمریکا بود، عمدتاً آمریکا بود — دولت آن روز ما نشست مذاکره کرد، رفتند، آمدند، نشستند، برخاستند، مذاکره کردند، گفتگو کردند، خندیدند، دست دادند، رفاقت کردند، همه کار کردند، یک معاهده‌ای هم تشکیل شد؛ در این معاهده، طرف ایرانی خیلی هم سخاوت به خرج داد، خیلی امتیاز داد به طرف مقابل، اما همان

معاهده را آمریکایی‌ها عمل نکردند؛ همین شخصی که حالا الان سر کار است، این معاهده را پاره کرد؛ گفت پاره میکنم و کرد؛ عمل نکردند. ... از این تجربه استفاده کنیم. مذاکره کردیم، امتیاز دادیم، کوتاه آمدیم، اما نتیجه‌ای را که مقصودمان بود به دست نیاوردیم؛ همین معاهده را هم با همه‌ی این نقصهایی که داشت، طرف مقابل باز خراب کرد، نقض کرد، پاره کرد. با یک چنین دولتی مذاکره نباید کرد؛ مذاکره کردن عاقلانه نیست، هوشمندانه نیست، شرافتمندانه نیست.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش ۱۴۰۳/۱۱/۱۹، دسترسی در: <https://khl.ink/f/> (۵۹۲۷۵)).

در حقیقت، تجربهٔ برجام نشان می‌دهد که آمریکایی‌ها به دنبال مذاکره به معنای واقعی آن نیستند بلکه به اعتقاد ایشان آنها مذاکره را ابزاری برای تحکم و طرح مسائل دیگر می‌دانند. «مذاکره آنها برای حلّ مسائل نیست، برای تحکم است. [میگویند] مذاکره کنیم تا آنچه را که میخواهیم، بر طرف مذاکره — که آن طرف میز نشسته — تحمیل کنیم؛... مذاکره برای آنها راهی است، مسیری است برای طرح توقعات جدید. مسئله فقط مسئله هسته‌ای نیست که حالا راجع به مسائل هسته‌ای صحبت کنند؛ توقعات جدیدی را مطرح میکنند که این توقعات جدید از طرف ایران قطعاً برآورده نخواهد شد» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۴۰۳/۱۲/۱۸، دسترسی در: <https://khl.ink/f/> (۵۹۶۳۱)).

بطور کلی، تجربه برجام و مواجهه با فشارهای آمریکا، هم به عنوان درس‌آموزی تاریخی و هم به عنوان چارچوب راهبردی، بر اهمیت تاب‌آوری ملی، خوداتکایی اقتصادی و مقابله هوشمندانه با تهدیدهای خارجی تأکید دارد آیت‌الله خامنه‌ای با تحلیل دقیق این تجربه، نشان داده‌اند که استقلال و عزت ملی تنها از طریق تقویت ظرفیت‌های داخلی، استفاده هوشمندانه از منابع موجود و مدیریت راهبردی تهدیدها امکان‌پذیر است و هرگونه سیاست خارجی موفق در ایران باید با این رویکرد تلفیق شود.

ب) راه حل‌های مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا

۱- مقاومت و تقویت توان داخلی (در سطح راهبردی)

تقویت توان داخلی از اصول اساسی سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تهدیدات خارجی به‌ویژه از سوی ایالات متحده آمریکا است. این رویکرد نه تنها تأکید بر قدرت‌های نظامی و امنیتی کشور دارد، بلکه توسعه اقتصادی، فناوری و منابع انسانی را نیز در

بر می‌گیرد. اساس این سیاست بر این باور استوار است که ایران باید به حدی از خودکفایی و استقلال برسد که بتواند در برابر هرگونه فشار خارجی، از جمله تحریم‌ها و تهدیدات نظامی، مقاومت کند. در حقیقت، این رویکرد به معنای استفاده از تمامی ظرفیت‌های داخلی برای تقویت قدرت ملی و به‌ویژه افزایش تاب‌آوری اقتصادی و نظامی در برابر فشارهای خارجی است. آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه همواره تأکید داشتند که رابطه با خارج باشد اما به آنها دل نبندید و منتظر اقدام آنها نباشید و ایران باید بر توان داخلی خود تکیه کند و از ظرفیت‌های موجود کشور برای مقابله با تهدیدات استفاده کند. «به انتظار دیگران و خارجی‌ها نمی‌شود ماند برای رفع مشکلات کشور، بلکه این انتظار ضربه می‌زند به پیشرفت اقتصادی کشور. یک مدتی منتظر بمانیم به خاطر برجام؛ یک مدتی منتظر بمانیم به خاطر اینکه ببینیم آیا رئیس‌جمهور آمریکا آن مهلت سه ماه سه ماه را که در قراردادِ برجام متأسفانه گذاشتند - وِیور - تمدید میکند یا نه؛ ... حالا من نمی‌گویم رابطه‌ها را قطع کنید، نه؛ رابطه‌ها هم باشد، [اگر] کسی می‌تواند کاری بکند، بکند، منتها دل نبندید به آنها، دل ببندید به داخل، در داخل، ظرفیت‌ها خیلی زیاد است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۸/۰۸/۱۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/43896>) این سخنان نشان‌دهنده اراده قوی و باور راسخ به این است که ایران می‌تواند بدون اتکا به کشورهای خارجی، به خودکفایی برسد و از پس مشکلات بیرون بیاید. در دوران فشار حداکثری ایالات متحده آمریکا تحت رهبری دونالد ترامپ، سیاست‌هایی به‌کار گرفته شد که هدف آن‌ها تضعیف اقتصاد ایران و وادار کردن این کشور به مذاکره با شرایط موردنظر آمریکا بود. در این دوران، آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر بی‌اعتمادی به سیاست‌های آمریکا و عدم امکان مذاکره با این کشور، بر تقویت توان داخلی و استفاده از ظرفیت‌های کشور به‌عنوان راهبرد اصلی کشور تأکید کردند. «نمیتوانیم ظرفیت کشور را معطل توافق برجام بگذاریم؛ مدتی معطل اجرای برجام، مدتی معطل خروج و عدم خروج از برجام؛ آن هم در مقابل دشمنی مثل آمریکا. اینها بخشی از تجربه‌های ما است؛ این تجربه‌ها را بایستی در نظر داشته باشیم تا تکرار نشود و از یک سوراخ دو بار گزیده نشویم و در قضایای بعدی این تجربه‌ها را به‌طور کامل به کار ببندیم.... بدانیم مشکل اقتصاد کشور با تکیه به ظرفیت‌های فراوان داخلی قابل حل است؛ این را باور کنیم. این یک واقعیت است که بعضی این واقعیت را قبول ندارند و بعضی از این واقعیت اطلاع ندارند. ما ظرفیت‌های بسیار زیادی در کشور داریم که همچنان استفاده نشده است» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۷/۰۳/۰۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/39655>)

با تغییر ریاست‌جمهوری آمریکا و شروع دوران جو بایدن، آیت‌الله خامنه‌ای همچنان بر تقویت توان داخلی با محوریت تولید و مقابله هوشمندانه با تهدیدات تأکید کردند. «بنده با مطالعه ی نظرات کارشناسان این مسئله به این نتیجه می‌رسم که یک کلید اساسی برای حل مشکلات اقتصادی کشور عبارت است از مسئله تولید؛ تولید داخلی، تولید ملی، برای همین هم هست که در این چند سال گذشته بر روی تولید ما تکیه کردیم. اگر رشد تولید و حرکت رو به جلو در تولید ملی به نحو مطلوب انجام بگیرد، بسیاری از مشکلات مهم اقتصادی مثل مسئله تورم، مسئله اشتغال و مسئله ارزش پول ملی، این مسائل اساسی اقتصاد به نحو خوبی به سمت حل پیش خواهد رفت.» (آیت‌الله خامنه‌ای، پیام نوروزی رهبر انقلاب به مناسبت آغاز سال ۱۴۰۳، ۱۴۰۳/۰۱/۰۱، دسترسی در: <https://khl.ink/f/55687>) این سخنان به‌وضوح بیانگر آن است که آیت‌الله خامنه‌ای همچنان بر این نظر تأکید دارند که ایران باید در برابر فشارهای خارجی ایستادگی کرده و از تمامی ظرفیت‌های داخلی خود برای مقابله با تهدیدات استفاده کند.

این تأکیدات آیت‌الله خامنه‌ای در طول سال‌ها نشان‌دهنده نگاه واقع‌بینانه و بلندمدت به تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی آمریکا است. در شرایطی که تحریم‌ها و فشارهای خارجی همچنان ادامه دارد، آیت‌الله خامنه‌ای تأکید دارند که ملت ایران باید به خودکفایی، ارتقای ظرفیت‌های داخلی و تاب‌آوری ملی خود توجه داشته باشد و از وابستگی به مذاکره و توافقات خارجی خودداری کند. چراکه به اعتقاد ایشان در صورت استفاده خوب از ظرفیت‌های داخلی می‌توان تحریم‌ها را خنثی نمود و کشور را در مقابل تحریم آسیب‌ناپذیر کرد. «بنده بارها گفته‌ام که مسئله تحریم دو جور علاج دارد: یکی رفع تحریم است، که این دست ما نیست، دست طرف مقابل است؛ یکی خنثی کردن تحریم است که این دست ما است. راههای خنثی کردن تحریم را پیدا کنید؛ راههای زیادی وجود دارد، و واقعاً می‌شود تحریم‌ها را خنثی کرد بلکه حتی اگر از ظرفیتهای داخلی خوب استفاده کنیم، می‌شود کاری کرد که کشور در مقابل تحریم آسیب‌ناپذیر بشود؛ یعنی ولو تحریم هم بکنند، کشور بتواند خودش را از آب و گل کاملاً بیرون بیاورد؛ یعنی ظرفیتهای داخلی کشور این توانایی را دارند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از مسئولان ارشد سه قوه، ۱۴۰۴/۰۱/۲۶، دسترسی در: <https://khl.ink/f/60000>)

در نهایت، رویکرد آیت‌الله خامنه‌ای در برابر تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی آمریکا، نه تنها بر بی‌اعتمادی به این کشور تأکید دارد، بلکه بر لزوم تقویت توان داخلی و خودکفایی اقتصادی به عنوان تنها راه مقابله با این فشارها تأکید می‌کند. این سیاست‌ها، جمهوری اسلامی ایران را

قادر ساخته‌اند تا در برابر تهدیدات اقتصادی و سیاسی ایالات متحده، به‌عنوان یک کشور مستقل و قدرتمند، ایستادگی کند.

۲- افشای سیاست‌های خصمانه آمریکا و لزوم مقاومت هوشمندانه ملت(درس سطح تاکتیکی و راهبردی)

سیاست‌های خصمانه آمریکا نسبت به جمهوری اسلامی ایران همواره از موضوعات مرکزی در تحلیل‌های آیت‌الله خامنه‌ای و سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی بوده است. ایالات متحده آمریکا از ابتدای انقلاب اسلامی همواره با شیوه‌های مختلفی از جمله تهدیدات نظامی، تحریم‌های اقتصادی، و مداخلات سیاسی به‌دنبال تضعیف نظام جمهوری اسلامی بوده است. رفتارهای خصمانه و دوگانه آمریکا که در دوران‌های مختلف به‌ویژه در دوره‌های فشار حداکثری و دوران جو بایدن بیشتر به چشم آمده است، برای آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یک حقیقت روشن مطرح بوده که در این میان تنها راه مقابله با این سیاست‌ها، مقاومت هوشمندانه و استفاده از ظرفیت‌های داخلی بوده است.

آیت‌الله خامنه‌ای در واکنش به این سیاست‌ها به‌طور مکرر تأکید کرده‌اند که آمریکا هرگز به وعده‌ها و تعهدات خود عمل نکرده است و در برخورد با جمهوری اسلامی ایران، هیچ‌گاه به‌دنبال تعامل و تفاهم نبوده، بلکه همواره به‌دنبال فریبکاری و زیر پا گذاشتن استقلال و حاکمیت ملی ایران است. ایشان در همین رابطه فرمودند: «اینها (آمریکا و کشورهای اروپایی) مذاکره هم که میکنند، مذاکره‌شان آمیخته‌ی با دغل و فریب‌کاری است؛ این کسانی که پشت میز مذاکره ظاهر می‌شوند، آن جنتمن‌های پشت میز مذاکره، همان تروریست‌های فرودگاه بغداد هستند، اینها همانها هستند؛ تفاوتی نمی‌کنند؛ لباس عوض می‌کنند؛ این دست چدنی است که پوشش مخملی و دستکش مخملی را بیرون می‌آورد و خودش را نشان میدهد، وَاَلَا باطن، همان باطن است؛ هیچ تفاوتی ندارد. اینها نمی‌توانند کسانی باشند که انسان به اینها اطمینان پیدا کند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۹۸/۱۰/۲۷، دسترسی در: <https://khl.ink/f/44695>). این سخنان به‌طور واضح و روشن بیانگر ارزیابی آیت‌الله خامنه‌ای از سیاست‌های خصمانه آمریکا است.

در این راستا، آیت‌الله خامنه‌ای نه تنها بر افشای سیاست‌های خصمانه آمریکا تأکید کرده‌اند، بلکه بر لزوم مقاومت هوشمندانه و مقاوم‌سازی کشور در برابر این تهدیدات تأکید دارند. به اعتقاد ایشان، مواجهه با این تهدیدات باید به‌طور هوشمندانه و با استفاده از ظرفیت‌های داخلی

صورت گیرد. «هر جا ما ایستادگی کردیم و مقاومت کردیم، توانستیم پیش برویم؛ هر جا تسلیم شدیم و طبق میل طرف مقابل حرکت کردیم، ضربه خوردیم» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴، دسترسی در: <https://khl.ink/f/42758>) آیت‌الله خامنه‌ای به تصور غلط عده‌ای مبنی بر بهره بردن از آمریکا در صورت تسلیم شدن در مقابل او اشاره می‌کنند و به نمونه‌هایی در تاریخ معاصر همچون کمپ‌دیوید و رژیم پهلوی اشاره می‌کنند که ضربه خوردند و دچار خسارت شدند: «تصور بعضی‌ها از دولت آمریکا و رژیم آمریکایی یک تصور غلطی است؛ خیال می‌کنند اگر چنانچه دولتی خودش را تسلیم کرد به آن رژیم، بهره خواهد برد از او؛ نخیر، همین‌هایی هم که در دنیا می‌بینید با آمریکا ارتباط دارند اما یک مقداری وضعشان بهتر است، به خاطر این است که تسلیم نشده‌اند -البته به هر اندازه‌ای که با آمریکا ارتباط داشته باشند و او دخالت کند، ضربه می‌خورند- اما آنهایی که خودشان را تسلیم آمریکا کردند و سیاستهای آمریکایی را پذیرفتند و زیر بار زورگویی‌های آمریکا رفتند، ضربه خوردند؛ نمونه‌اش کمپ‌دیوید است که واقعاً سی‌چهل سال اینها عقب افتادند؛ نمونه‌اش رژیم پهلوی در کشور خودمان است که کشور را واقعاً عقب‌افتاده کردند با تسلیم در مقابل سیاستهای آمریکا. و روزه‌روز هم هر چه بگذرد، این جور رژیم‌ها وابسته‌تر و گرفتارتر می‌شوند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت سالروز ولادت پیامبر اعظم (ص) و امام صادق (ع)، ۱۳۹۹/۰۸/۱۳، دسترسی در: <https://khl.ink/f/46771>).

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای برخی با ساده لوحی، تاریخ را وارونه مینویسند؛ اختلاف بین جمهوری اسلامی و بین آمریکا را به شعار مرگ بر آمریکا تقلیل می‌دهند در حالیکه به اعتقاد ایشان، شعار «مرگ بر آمریکا» آن‌چنان مسئله مهمی نیست که آمریکایی‌ها به خاطر آن با ایران مخالفت کنند، بلکه مسئله، مسئله اختلاف ذاتی و تقابل منافع دو جریان است جریان آمریکا و جریان جمهوری اسلامی و آمریکا به چیزی جز تسلیم جمهوری اسلامی و ایران فکر نمی‌کند: «بعضی می‌پرسند خب آقا! حالا ما در مقابل آمریکا تسلیم نشدیم؛ آیا رابطه هم با آمریکا تا آخر ابد نخواهیم داشت؟ تا ابد مثلاً با آمریکا مخالفت خواهیم داشت؟ جوابش این است که اولاً ذات استکباری آمریکا بجز تسلیم چیز دیگری را قبول نمیکند؛ این را همه‌ی رؤسای جمهور آمریکا می‌خواستند ولی به زبان نمی‌آوردند؛ این رئیس‌جمهور فعلی به زبان آورد؛ گفت باید ایران تسلیم بشود. این در واقع آن باطن آمریکا را لو داد. تسلیم شدن یک

ملت، آن هم ملتی مثل ایران، با این همه توانایی، با این همه ثروت، با این سابقه‌ی فکری و معرفتی، با این همه جوان هشیار و پُرانگیزه، چه معنا دارد؟» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان، ۱۴۰۴/۰۸/۱۲، دسترسی: <https://khl.ink/f/> ۶۱۶۸۶)

در مجموع، واکنش‌ها و مواضع آیت‌الله خامنه‌ای در قبال سیاست‌های خصمانه آمریکا در دوران فشار حداکثری و دوران جو بایدن نشان می‌دهد که ایشان همواره بر لزوم مقاومت هوشمندانه و تقویت توان داخلی تأکید داشته‌اند. این رویکرد نه تنها یک پاسخ به تهدیدات و فشارهای خارجی است بلکه به‌عنوان یک ضرورت راهبردی برای حفظ استقلال، عزت ملی و توانمندی کشور در برابر مداخلات خارجی محسوب می‌شود.

۳- ضرورت حفظ وحدت و انسجام ملی (در سطح راهبردی)

حفظ وحدت و انسجام ملی، یکی از اصول اساسی و راهبردی برای مقابله با تهدیدات خارجی و حفظ استقلال کشور است. در شرایطی که جمهوری اسلامی ایران با فشارهای اقتصادی و سیاسی گسترده از سوی برخی قدرت‌های جهانی، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، روبه‌رو است، تقویت انسجام داخلی و همبستگی ملی به‌عنوان یک اولویت حیاتی در سیاست‌های کلان کشور مطرح می‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای، همواره بر این نکته تأکید داشتند که دشمنان ایران به‌ویژه از طریق جنگ نرم و تفرقه‌افکنی سعی دارند وحدت ملی را دچار اختلال کنند. ایشان بر این باور بودند که در چنین شرایطی، تمامی نیروها و اقشار مختلف ملت باید با همدلی و همبستگی عمل کنند تا کشور بتواند در برابر تهدیدات خارجی ایستادگی کند. آیت‌الله خامنه‌ای، در موارد متعددی بیان داشتند که استکبار جهانی در صدد ایجاد اختلاف میان ملت‌های اسلامی و حتی داخل ملت‌ها می‌باشد. «امروز سیاست استکبار عبارت است از ایجاد شکاف و اختلاف بین ملت‌های مسلمان و حتی در داخل ملت‌ها، بین احاد آن ملت‌ها؛ امروز سیاست این است. و این نقشه‌ای است که نقشه‌پردازان و توطئه‌گران آمریکای جنایت‌کار و صهیونیست‌ها برای منطقه‌ی ما که یکی از مهم‌ترین مناطق اسلامی است،» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۷/۰۳/۲۵، دسترسی در: <https://khl.ink/f/> ۳۹۹۴۷).

آیت‌الله خامنه‌ای بیانات متعددی نیز در مورد اختلاف افکنی آمریکا در میان ملت ایران نیز هشدار می‌دادند و بر حفظ اتحاد میان مردم تأکید داشتند. «این اتحاد باید حفظ بشود. دشمن با اتحاد ملت ایران مخالف است؛ با یکپارچگی شما مخالف است؛

با یکدست بودن ملت مخالف است. دشمن مایل است که مردم به خاطر عقاید و سلايق مختلف با هم بجنگند، با هم دعوا کنند.» (آیت الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۴۰۲/۰۲/۰۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/52602>).

این سخنان به وضوح نشان‌دهنده‌ی ارزیابی آیت‌الله خامنه‌ای از راهبرد دشمنان در تلاش برای ایجاد تفرقه در میان صفوف ملت ایران بود. ایشان معتقد بودند که دشمنان، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، در شرایطی که فشارهای اقتصادی و سیاسی علیه ایران افزایش می‌یابد، از هر فرصتی برای ایجاد شکاف و اختلاف در داخل کشور بهره‌برداری می‌کنند. در این زمینه، همبستگی داخلی و اتحاد ملی به‌عنوان یک راهبردی مؤثر برای مقابله با تهدیدات خارجی معرفی می‌شود. «بایستی روح وحدت و روح اهتمام [باشد]؛ پرداختن به یکدیگر را بگذارند برای یک‌وقت دیگر؛ امروز که دشمن در مقابل کشور ایستاده است، همه با هم دست به دست هم بدهند، متحد باشند، در یک جهت کار کنند برای استقلال و عظمت کشور.» (آیت الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز عید فطر، 1397/03/25، دسترسی در: <https://khl.ink/f/39933>).

این بیانات نشان می‌دهد که آیت‌الله خامنه‌ای در برابر تهدیدات خارجی به ویژه از سوی آمریکا، تنها راه مقابله را در تقویت وحدت داخلی و توجه به ظرفیت‌های داخلی می‌دانستند. ایشان بارها تأکید کردند که دشمنان با استفاده از ابزارهای مختلف از جمله جنگ نرم و تفرقه‌افکنی، در پی شکستن اراده ملی و تضعیف انسجام داخلی هستند. در این شرایط، وظیفه ملت ایران نه تنها مقاومت در برابر تهدیدات خارجی، بلکه حفظ وحدت داخلی و تقویت همبستگی ملی است. «همه ما وظیفه داریم که وحدت ملی را، اتحاد مردم را، اتحاد مردم و مسئولین را حفظ کنیم؛ روزه روز آن را تقویت کنیم امام (رضوان الله علیه) به اینها نهیب می‌زد و می‌گفت: «هر چه فریاد دارید بر سر آمریکا بزنید.» (آیت‌الله خامنه‌ای، سخنرانی نوروزی در جمع اقشار مختلف مردم ۱۴۰۳/۰۱/۰۱، دسترسی در: <https://khl.ink/f/55731>).

آیت‌الله خامنه‌ای بیان می‌داشتند که دشمنان به این نتیجه رسیدند، که ایران را با جنگ، و حمله نظامی نمی‌توانند به زانو درآورند بلکه راهش این است که در داخل اختلاف ایجاد کنند لذا ایشان با مقدس نامیدن اتحاد در کشور، به همه مردم و مسئولان توصیه موکد می‌کردند، که از خدشه‌دار کردن این اتحاد پرهیز کنند و در حفظ آن بکوشند. «این اتحاد مقدس، این اجتماع عظیم، این سپر پولادین از دل‌های مردم و اراده‌های مردم نباید خدشه‌دار بشود. امروز بحمدالله اتحاد وجود دارد. این اتحاد را مردم حفظ کنند. مسئولان کشور بخصوص مسئولان

سه قوه که بحمدالله امروز آنها هم در کمال اتحاد و همدلی دارند با هم کار می‌کنند، این را حفظ کنند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در مراسم عزاداری شهادت امام رضا علیه‌السلام، ۱۴۰۴/۰۶/۰۲، دسترسی در: <https://khl.ink/f/> ۶۰۹۹۶).

در مجموع، مواضع حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در واکنش به سیاست‌های خصمانه آمریکا در دوران فشار حداکثری و دوران جو بایدن، بر لزوم حفظ وحدت و انسجام داخلی به‌عنوان یک اصل راهبردی و حیاتی برای مقابله با تهدیدات خارجی تأکید داشتند. ایشان بر این باور بودند که تنها در صورتی که ملت ایران متحد و همدل باشند، می‌توانند در برابر فشارهای خارجی ایستادگی کنند و استقلال و عزت ملی را حفظ نمایند.

نتیجه‌گیری

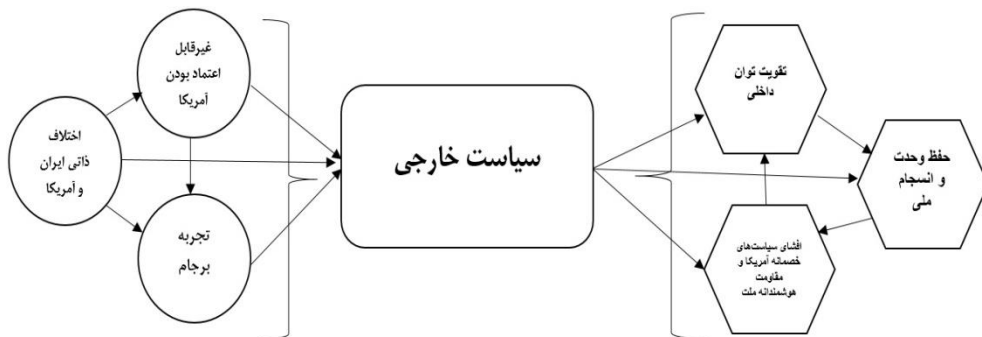
پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل کنش‌های گفتاری آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده در بازه «فشار حداکثری ترامپ و دوران ریاست جمهوری جو بایدن» انجام شده است. مقاله با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، بر این فرض استوار بوده است که گفتار رهبر انقلاب در این مقطع زمانی نقشی بنیادین در تولید معنا، تعیین دستورکار سیاست خارجی و مشروعیت‌بخشی داخلی ایفا نموده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کنش‌های گفتاری ایشان در این بازه در قالب شش مضمون محوری صورت‌بندی شده‌اند که در مجموع ذیل دو محور کلان ریشه‌ها و راه حل‌ها دسته‌بندی شده‌اند: ذاتی بودن اختلاف میان ایران و آمریکا، غیر قابل اعتماد بودن آمریکا، تجربهٔ برجام، از منظر آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان ریشه‌های مشکلات و مسایل جمهوری اسلامی ایران با آمریکا به شمار می‌روند. مقاومت و تقویت توان داخلی، افشای سیاست‌های خصمانه ایالات متحده و تأکید بر ضرورت مقاومت هوشمندانه، حفظ وحدت و انسجام ملی نیز از منظر ایشان به عنوان راه حل‌های مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحدهٔ آمریکا محسوب می‌شود.

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، ارتقای تاب‌آوری و تقویت توان داخلی از ارکان اصلی مواجهه با تهدیدات خارجی به‌ویژه تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی است. ایشان براین باور بودند که جمهوری اسلامی ایران باید به میزان کافی از استقلال اقتصادی برخوردار باشد تا در برابر هرگونه فشار خارجی تاب بیاورد. در این راستا، تأکید ایشان نه تنها بر تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و صنعتی کشور بلکه بر بهره‌برداری از تمامی ظرفیت‌های داخلی به‌ویژه در حوزه‌های

فناوری، انرژی و نیروی انسانی بوده است. به گفته ایشان، تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی باید به فرصتی برای ارتقاء و توسعه صنایع داخلی تبدیل شود. این رویکرد نه تنها یک پاسخ به تحریم‌های اقتصادی است بلکه تلاشی هوشمندانه برای مقابله با تهدیدات نظامی و سیاسی نیز محسوب می‌شود. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، پاسخ به تهدیدات خارجی به‌ویژه تهدیدات آمریکا باید با مقاوم‌سازی داخلی، تقویت تاب‌آوری ملی و حفظ وحدت و انسجام ملی همراه باشد. ایشان بر این باور بودند که سیاست‌های خصمانه آمریکا و فشارهای اقتصادی نمی‌توانند بر اراده ملت ایران تأثیر بگذارند بلکه این تهدیدات باید به فرصتی برای تقویت قدرت داخلی، افزایش استقلال اقتصادی و بهبود وضعیت معیشت مردم تبدیل شوند. در این چارچوب، آیت‌الله خامنه‌ای ضمن تأکید بر بی‌اعتمادی به آمریکا به‌طور مستمر بر ضرورت تقویت ظرفیت‌های داخلی و افزایش تاب‌آوری در برابر فشارهای خارجی تأکید کرده‌اند.

در نهایت، پژوهش حاضر نشان داد که آیت‌الله خامنه‌ای در واکنش به سیاست خارجی ایالات متحده، به‌ویژه در دوران فشار حداکثری ترامپ و دوران جو بایدن، با تحلیل دقیق از وضعیت کشور و جهان، یک راهبرد جامع و بلندمدت برای مقابله با تهدیدات خارجی ترسیم کرده‌اند. این راهبرد مبتنی بر تقویت توان داخلی، افزایش تاب‌آوری ملی و حفظ انسجام داخلی است که نه تنها به‌عنوان یک راهکار دفاعی، بلکه به‌عنوان یک رویکرد استراتژیک برای حفظ استقلال و عزت ملی جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌شود. ایشان با مواضع قاطع و صریح خود در برابر سیاست‌های خصمانه آمریکا، به‌طور مؤثری دستورکار سیاست خارجی ایران را هدایت کرده و مشروعیت داخلی نظام جمهوری اسلامی ایران را در برابر فشارهای خارجی مستحکم ساخته‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان یک الگوی مفهومی از گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی ایالات متحده ترسیم کرد که در آن، «بازنمایی تهدید» (در قالب مضامینی همچون ذاتی بودن اختلاف و بی‌اعتمادی) به‌عنوان ورودی، و «تجویز راهبرد» (در قالب مضامینی همچون تقویت توان داخلی، مقاومت هوشمندانه و انسجام ملی) به‌عنوان خروجی عمل می‌کند. این الگو نشان می‌دهد که گفتار رهبری دارای یک منطق درونی منسجم است که از سطح تفسیر واقعیت به سطح جهت‌دهی راهبردی گذار می‌کند.

نمودار: الگوی مفهومی گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا:

منابع و مأخذ

فارسی:

- احمدی، محمد. (۱۴۰۰). «تحلیل محتوای بیانات رهبر انقلاب درباره آمریکا». *فصلنامه مطالعات سیاسی*، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۸۵-۱۱۲.
- حسینی، سیدمحمد، احمد نوری و فاطمه کریمی. (۱۳۹۸). «تحلیل گفتمان رهبری در مناسبات ایران و آمریکا». *فصلنامه مطالعات راهبردی*، دوره ۲۲، شماره ۲، صص ۱۱۵-۱۴۳.
- رشیدی زاده، بهنام و نصیری، علی اصغر (۱۴۰۴). «بررسی ابعاد جنگ هیبریدی ایالات متحده آمریکا در مواجهه با نظام جمهوری اسلامی ایران و راه کارهای مقابله با آن». *مطالعات راهبردی/انقلاب اسلامی*، دوره ۳، شماره ۹، بهار، صص ۶۵-۸۶.
- رضایی، حسن. (۱۳۹۹). «تبیین موضع جمهوری اسلامی در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا: دیدگاه رهبری». *پژوهش‌های سیاست خارجی*، دوره ۶، شماره ۴، صص ۴۷-۷۴.
- خامنه‌ای، سیدعلی، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آیت الله خامنه‌ای، www.khamenei.ir
- محمدی، امیر، سارا موسوی و مجید حیدری. (۱۴۰۱). «بازنمایی آمریکا در گفتمان رهبری جمهوری اسلامی». *مجله تحلیل گفتمان سیاسی*، دوره ۸، شماره ۱، صص ۹۳-۱۲۱.
- نصیری، علی اصغر و رشیدی زاده، بهنام (۱۴۰۴). «مقاوم سازی اقتصاد در اندیشه آیت الله خامنه ای، با تأکید بر تحول اقتصادی»، *ره‌نمون/انقلاب اسلامی*، سال ۲، شماره ۵، بهار، صص ۱۳۱-۱۶۵.

انگلیسی:

- Attride Stirling, J., (2001). *An Analytic Tool for Qualitative Research Qualitative Research* 2001 SAGE Publications (London, Thousand Oaks, CA and New Delhi) vol. 1(3): 385-405. [1468-7941 (200112) 1:3; 385-405; 019991

- Braun, V. & Clarke, V. ,(2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, Vol. 3, No.2, pp. 77- 101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brown Ian, Gould Jill, Qualitative studies of obesity: A review of methodology" published by Health, Vol.5 No.8C, 2013. <https://www.scirp.org/journal>
- M. B Miles, A. M Huberman, (1994). Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook, Canada: Thousand Oaks. Scientific Research Publishing (SCIRP).
<https://www.scirp.org/aboutus/index>
- N King, C. Horrocks, (2010). Interviews in qualitative research, London: Sage Publications Ltd.